

кий висновок, як правило, ґрунтується лише на визнанні підсудним своєї вини у вчиненні інкримінованого йому злочину.

Чинним КПК України передбачено два види вироку суду: обвинувальний або виправдовувальний (ст. 327 КПК України), причому зазначено, що обвинувальний і виправдовувальний вирок повинні бути мотивовані.

З огляду на новели кримінально-процесуального законодавства України щодо впровадження спрощеної форми розгляду кримінальної справи обвинувальний вирок суду можна поділити на два підвиди: вирок суду, постановлений внаслідок дослідження всіх доказів у справі, та вирок суду, постановлений за наслідками спрощеного розгляду кримінальної справи.

Оскільки мотивування цих видів обвинувального вироку відрізняється один від одного, на наш погляд, на законодавчому рівні доцільно закріпити ці відмінності і розробити єдині правила щодо внутрішньої побудови таких вироків з метою однакового застосування судами норм КПК України при їх складанні та оформленні.

На наш погляд, також доцільно було б запровадити на законодавчому рівні недопустимість повторного розгляду кримінальної справи за спрощеною формою, якщо після розгляду справи судом апеляційної інстанції вирок суду скасовано із направленням справи на новий судовий розгляд, незалежно від підстав скасування вироку.

Підводячи підсумки наведеного, слід зазначити, що будь-яке наукове дослідження, наукові пропозиції та розробки певних новел у вітчизняному законодавстві, які в свою чергу знайдуть втілення на законодавчому рівні, не можуть не нести в собі прогресивних змін на покращення здійснення судочинства і в будь-якому разі повинні служити зміцненню правової держави, полегшенню доступу до правосуддя, а також забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, інтересів суспільства і держави.

УДК 343.126

І. В. Гловюк

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА УЧАСНИКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ПОДАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ

Дослідженням проблем, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, займалися такі вчені та практичні працівники, як Н. Глинська, Л. М. Давиденко, С. Давиденко, П. М. Каркач, В. Ключков, О. В. Кондратьєв, І. Курільчук, А. І. Литвинчук, В. І. Маринів, Т. М. Марітчак, Г. Мацьків, Г. Омеляненко, П. Пилипчук, О. І. Тищенко, В. Чабанюк, Л. Черечукіна, О. Г. Шило та інші. Однак деякі проблеми нормативного регулювання застосу-

© І. В. Гловюк, 2008

вання взяття під варту залишилися невирішеними, зокрема коло учасників судового розгляду подання.

КПК України лише фрагментарно регулює порядок розгляду та вирішення подань про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та коло учасників цього розгляду. Так, відповідно до ч. 5 ст. 165³ КПК, після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, подані органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову: 1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав; 2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Цей порядок деталізовано у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року. Як передбачено у п. 7, 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року, про час і місце розгляду подання суд зобов'язаний через орган дізнання, слідчого повідомити прокурора, захисника, законного представника, вжити заходів до забезпечення органом дізнання, слідчим явки (доставки) в суд підозрюваного, обвинуваченого, а також у разі потреби викликати особу, у провадженні якої перебуває справа. У випадках, передбачених ч. 4 і 5 ст. 47 КПК, суд призначає захисника з дотриманням порядку, встановленого ч. 3 цієї статті. У розгляді подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту участь прокурора, а також підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого надійшло подання, є обов'язковою. Неявка захисника чи законного представника підозрюваного, обвинуваченого не перешкоджає розгляду подання, якщо їм було повідомлено про його час і місце. У разі, коли в поданні порушується питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, і ця особа до суду не з'явилась або орган дізнання, слідчий не змогли її туди доставити, суддя відповідно до ч. 4 ст. 165³ КПК вправі розглянути подання за правилами, встановленими ч. 5 ст. 165³ КПК (за винятком допиту підозрюваного, обвинуваченого), і мотивованою постановою дати дозвіл на затримання зазначеної особи й доставку в суд під вартою [1].

Таким чином, обов'язковою є участь прокурора та підозрюваного, обвинуваченого. Неявка інших учасників судового розгляду подання, а саме: особи, у провадженні якої перебуває справа, захисника, законного представника не перешкоджає розгляду та вирішенню подання.

На нашу думку, слід повністю погодитися із тим, що участь прокурора у розгляді подання є обов'язковою. У літературі заперечується необхідність участі прокурора, оскільки перед направленням подання до суду слідчий погоджує це питання з прокурором, який письмово надає свою згоду. Через декілька годин

це подання розглядується у суді, і тому прокуророві слід надати можливість самому вирішувати, коли йому направляти помічника для участі у розгляді подання, а коли ні [2, 9]. Із цим погодитися неможливо. Саме прокурор здійснює нагляд за провадженням дізнання та досудового слідства, і тому він зобов'язаний брати активну участь у розгляді подання. Крім того, саме на прокурора покладено, на нашу думку, обов'язок доказування необхідності обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і саме він повинен обґрунтувати подання у судовому засіданні.

Участь у розгляді подання особи, у провадженні якої перебуває справа, є факультативною, оскільки, відповідно до ч. 5 ст. 165² КПК, суддя при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа. Як вказується у літературі, «слідчий (особа, яка провадить дізнання) може не брати участі у судовому розгляді, якщо прокурор не зобов'яже його з'явитися до суду, щоб за його дорученням обґрунтувати подання» [3, 191]. Однак КПК України не передбачає правомочності прокурора давати таке доручення, і тому участь особи, у провадженні якої перебуває справа, залежить від судді. На нашу думку, слід розширити коло обов'язкових учасників судового розгляду подання, а саме шляхом обов'язкової участі особи, у провадженні якої перебуває справа. Адже саме вона клопотала перед прокурором і судом про обрання запобіжного заходу і саме у неї склалося внутрішнє переконання у необхідності обрати саме цей запобіжний захід. Саме особа, у провадженні якої перебуває справа, володіє найбільш широким обсягом інформації про підозрюваного, обвинуваченого. І тому її участь має бути визнана обов'язковою. У КПК Російської Федерації передбачено, що прокурор може доручити особі, яка порушила клопотання, обґрунтування клопотання у судовому засіданні. На наш погляд, такий порядок не є прийнятним, оскільки на прокурора покладено здійснення функції прокурорського нагляду, яка повинна реалізуватися і при обґрунтуванні подання, яке є логічним наслідком надання згоди на його внесення.

Участь захисника у розгляді подання є факультативною, оскільки його неявка не перешкоджає розгляду подання. Однак у літературі висловлена думка, що це суперечить ст. 16¹ КПК, якою закріплено одну з основних засад кримінального процесу — змагальність [4, 205]. Як відзначають І. Л. Трунов і Л. К. Трунова, оскільки у розгляді подання бере участь прокурор, який підтримує перед судом точку зору про необхідність застосування взяття під варту, тобто виконує функцію обвинувачення, в обов'язковому порядку повинен брати участь і захисник [5, 142]. На нашу думку, із цим важко погодитися. Адже при розгляді подання функцію захисту здійснює сам підозрюваний, обвинувачений, і тому не можна вважати, що порушується принцип змагальності, якщо відсутній захисник. Необхідною має бути участь захисника лише у випадках, передбачених ст. 45 КПК України. Але якщо особа бажає, щоб їй був призначений захисник, то суддя повинен призначити захисника.

Право потерпілого на участь у судовому розгляді подання взагалі у КПК не передбачено. Це викликає заперечення у науковій літературі, у зв'язку з чим

пропонується надати потерпілому комплекс прав при вирішенні питання про взяття підозрюваного, обвинуваченого під варту [4, 206; 6, 30; 7, 258]. У КПК РФ прямо не передбачено право потерпілого на участь у судовому розгляді клопотання, однак у літературі зазначається, що за ініціативою потерпілого або його законного представника вони також можуть брати участь у судовому засіданні (без виклику та повідомлення) [8, 17]. На нашу думку, слід погодитися із пропозиціями про надання потерпілому права участі у судовому засіданні з розгляду подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту [7, 258], оскільки потерпілий може вказати на факти загрози його життю та здоров'ю, вказати на деякі обставини вчинення злочину, що необхідно для встановлення обґрунтованості підозри та причетності особи до вчинення злочину. Тому слід передбачити обов'язок особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора повідомляти потерпілого про внесення подання до суду, для того щоб потерпілий міг взяти участь у розгляді подання. Тому слід внести відповідні доповнення до проекту КПК.

Відповідно до ч. 4 ст. 165³ КПК України, якщо в поданні про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Таким чином, КПК України, хоч і непрямо, встановлює обов'язковість особистої участі підозрюваного, обвинуваченого при розгляді подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Без його участі неможливо вирішити таке подання, а можливо вирішити тільки одне питання — про надання дозволу на затримання особи на доставку її до суду під вартою. Недотримання цієї норми стало підставою для скасування судових постанов про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, продовження строків тримання під вартою у порядку виключного провадження [9, 22–23]. КПК України не встановлює спеціальної форми подань про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, у зв'язку з чим у практичній діяльності органи дізнання, слідчі, прокурори у своїх поданнях не просять дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою, а просять лише застосувати до нього запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Однак КПК України не дозволяє розглядати таке подання без участі підозрюваного, обвинуваченого. Таким чином, суддя лише дає дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Однак у цьому разі виникають проблеми у формулюванні резолютивної частини постанови суду, адже суддя не відмовляє у задоволенні подання, але і не задовольняє його. Якщо достовірно відомо, що підозрюваний, обвинувачений не буде присутнім при розгляді щодо нього подання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (зокрема, якщо його оголошено у розшук), то, вважаємо, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний внести подання про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою для вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. З метою процесуальної економії не треба складати два подання та

узгоджувати їх із прокурором та вносити до суду, достатньо внести одне подання з обох питань. Суддя при цьому спочатку вирішує питання про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою для вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Згодом, коли підозрюваного або обвинуваченого буде доставлено до суду під вартою, суддя витребує це подання з канцелярії суду та розглядатиме питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У літературі вказуються випадки, за яких підозрюваний, обвинувачений не може бути доставлений у 72-годинний строк до суду та допитаний з ряду об'єктивних причин: поміщення у медичний заклад через стійку залежність від наркотичних препаратів та або психотропних речовин; через захворювання серцево-судинної, нервової систем, які загострюються через перенесені хвилювання від факту затримання; через отримання тілесних ушкоджень у ході затримання [10, 151]. КПК не передбачає, як повинен діяти суддя у таких випадках. На нашу думку, за чинним КПК, враховуючи, що у разі закінчення 72-годинного строку особа повинна бути звільнена, то можливо винесення суддею постанови про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою; при цьому у постанові повинно бути вказано, що особа повинна бути доставлена до суду відразу ж, як тільки стан здоров'я особи (підтверджений медичними документами) дозволить її транспортування до суду. Однак у проекті КПК необхідно передбачити, на нашу думку, що у такому випадку суддя повинен мати право відкласти розгляд подання на строк, необхідний для того, щоб стан здоров'я особи (підтверджений медичними документами) дозволяв би її транспортування до суду.

КПК України не передбачає участі у розгляді подання законного представника підозрюваного, обвинуваченого. Однак Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року передбачає його участь; тим самим Верховний Суд України, по суті, перебрав на себе функції законодавця та встановив нову норму щодо участі законного представника у розгляді подання. Віддаючи належне намаганням захистити права неповнолітніх підозрюваних й обвинувачених, слід передбачати у новому КПК обов'язкову участь законного представника у розгляді подання про обрання запобіжного заходу стосовно неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого. У ст. 490 проекту КПК № 1233 передбачено, що батьки або інші законні представники неповнолітнього допускаються до участі у справі за постановою особи, яка здійснює дізнання, або слідчого з моменту першого допиту неповнолітнього як підозрюваного чи обвинуваченого.

Стаття 136 проекту КПК № 1233 передбачає, що, одержавши подання особи, яка здійснює дізнання, слідчого або прокурора про обрання затриманому запобіжного заходу — передачі під нагляд міліції чи взяття під варту, слідчий суддя до закінчення сімдесяти двох годин з моменту затримання особи знайо-

миться з матеріалами, що були підставою для її затримання, опитує підозрюваного чи обвинуваченого, при необхідності опитує особу, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо вони з'явилися, після чого залежно від наявності до того підстав виносить постанову: про відмову в обранні запобіжного заходу і про звільнення затриманого — якщо не підтвердилася підозра у вчиненні злочину або відсутні підстави для обрання запобіжного заходу; про обрання затриманому запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, і про його звільнення з-під варту; про обрання затриманому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Таким чином, у проекті КПК з'являється новий суб'єкт розгляду подання — слідчий суддя. У проекті, як і у чинному КПК, підозрюваний, обвинувачений є обов'язковим суб'єктом розгляду подання. Однак недоліком формулювань цієї статті проекту є те, що прокурор визнаний необов'язковим (факультативним) суб'єктом судового розгляду подання («слідчий суддя ... вислуховує думку прокурора, захисника, якщо вони з'явилися...»). Крім того, недоліком є й формулювання, що особа, у провадженні якої знаходиться справа, опитується при необхідності. Крім того, не передбачає ця стаття і участі у судовому розгляді подання законного представника.

У цій статті викладені лише окремі проблеми визначення кола учасників судового розгляду подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Однак проведене дослідження свідчить про нагальну необхідність вирішення викладених проблем та усунення виявлених прогалин у чинному кримінально-процесуальному законодавстві та проекті КПК.

Література

1. Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року // Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 3.
2. Саліп В. Взяття під варту: спірні питання // Юридичний вісник України. — 2004. — № 20.
3. Тищенко О. І. Процесуальне положення учасників судового розгляду при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою // Проблеми законності. — 2006. — Вип. 82.
4. Тищенко О. І. Особливості судового розгляду при обранні запобіжного заходу тримання під вартою // Проблеми законності. — 2005. — Вип. 73.
5. Трушов И. Л., Трупова Л. К. Меры пресечения в уголовном процессе. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003.
6. Савенко М. Деякі питання застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в стадії досудового слідства // Юридичний вісник України. — 2004. — № 24.
7. Давиденко С. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування при обранні, зміні та скасуванні запобіжних заходів // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 3.
8. Горобец В. Прип'ятне судових рішень о заключенні под стражу // Российская юстиция. — 2002. — № 6.
9. Ухвала спільного засідання суддів Судової палати у кримінальних справах і Військової судової колегії Верховного Суду України від 14 березня 2003 року // Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 3.
10. Литвинчук А. И. Проблемные вопросы участия суда в ходе дознания и досудебного следствия // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імелі 10-річчя незалежності України. — 2004. — № 1.